

جایگاه بصیرت در انتخاب اصلح برای اداره امور جامعه از منظر نهج البلاغه

اعظم کشاورز^۱

چکیده:

بصیرت به عنوان ابزار شناخت حقایق و تشخیص درست از نادرست، نقش کلیدی درانتخاب افراد شایسته برای اداره جامعه دارد. این پژوهش باعنوان «تبیین جایگاه بصیرت درانتخاب اصلح ازمنظر نهج البلاغه» به روش نقلی وحيانی وبه صورت توصیفی با استفاده از کتابخانه واسناد، به بررسی دقیق مفهوم بصیرت و انتخاب اصلح پرداخته است. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بصیرت تنها به معنای بینایی ظاهری نیست، بلکه توانایی تحلیل عمیق مسائل، تشخیص حقایق و تصمیم‌گیری بر اساس معیارهای دینی و اخلاقی است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بصیرت دارای انواع مختلفی است و شاخصه‌های مشخصی دارد. همچنین، عوامل مختلفی بر تقویت یا تضعیف بصیرت مؤثر هستند. اهمیت بصیرت در انتخاب اصلح به عنوان یکی از وظایف اصلی جامعه اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. انتخاب فردی شایسته برای اداره جامعه، مستلزم داشتن بصیرت کافی در میان مردم است. فردی که برای تصدی مسئولیت انتخاب می‌شود، باید علاوه بر ایمان و تقوا، دارای دانش، تجربه و توانایی مدیریت نیز باشد. در نهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که بصیرت، نقش کلیدی در پیشرفت و توسعه جامعه اسلامی دارد. با تقویت بصیرت در جامعه، می‌توان به انتخاب افراد شایسته و صالح کمک کرد و جامعه‌ای سالم و پیشرفته را بنا نهاد.

کلید واژه: بصیرت، انتخاب، اصلح، آثار، نهج‌البلاغه، جامعه، شاخصه‌ها.

^۱اعظم کشاورز، فارغ التحصیل حوزه علمیه فاطمیه سلام الله علیها سطح ۲، البرز، نظرآباد، ۰۹۳۸۳۶۱۸۲۸۳

مقدمه :

دردنیای پیچیده امروز، با کاهش ارزش‌های اخلاقی و افزایش بحران‌های اجتماعی، توانایی تشخیص حق از باطل و انتخاب مسیر درست بیش از هر زمان دیگری اهمیت یافته است. بصیرت، به عنوان کلید شناخت واقعیت‌ها و تصمیم‌گیری آگاهانه، نقشی محوری در زندگی فردی و اجتماعی ایفا می‌کند. این پژوهش با عنوان «تبیین جایگاه بصیرت در انتخاب اصلح از منظر نهج البلاغه» به روش نقلی و حیانی و به صورت توصیفی با استفاده از کتابخانه و اسناد، به بررسی دقیق مفهوم بصیرت و انتخاب اصلح پرداخته است. با تمرکز بر اندیشه‌های امیرالمؤمنین علی علیه السلام به عنوان الگوی کامل انسانیت، به دنبال بررسی جایگاه بصیرت در انتخاب اصلح و اداره امور جامعه است. پژوهش‌های پیشین در حوزه بصیرت، عمدتاً به بررسی مفاهیم نظری، عوامل مؤثر و موانع دستیابی به بصیرت پرداخته‌اند. با توجه به اهمیت بصیرت و در انتخاب اصلح پژوهش‌های مختلفی در این زمینه صورت گرفته مقاله‌های مختلفی از مجله مقاله‌ی بصیرت در قرآن با تکیه بر آیه ۱۰۸ سوره یوسف، محمدرضا ستوده‌نیا بهار ۱۳۸۹. مقاله با عنوان بصیرت دینی عوامل و موانع نویسنده عمران هاشمی زمستان ۱۳۸۸. عنوان مقاله تبیین شاخه‌های نامزد اصلح در انتخابات ریاست جمهوری از نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی نویسنده حسن کریمی فرد. پایان نامه با عنوان بصیرت گرایی از دیدگاه قرآن و روایات نویسنده کبری ارشوندی ۱۳۹۰. پایان نامه با عنوان بصیرت دینی در آموزه‌های علوی حسین سهرابی طرقي ۱۳۹۰. کتاب به عنوان اصلح مؤلف علی اکبر سبزیان.

بصیرت، صرفاً یک مفهوم نظری نیست، بلکه یک نیاز حیاتی برای هر جامعه‌ای است که می‌خواهد آینده‌ای روشن و مبتنی بر ارزش‌های انسانی داشته باشد. در شرایط کنونی، با توجه به پیچیدگی مسائل و حجم بالای اطلاعات، بدون داشتن بصیرت، امکان گمراهی و انتخاب مسیرهای نادرست بسیار بالاست. از این رو، ضرورت کسب بصیرت پیش از پیش رشن می‌شود. بررسی دقیق و جامع نقش بصیرت در انتخاب اصلح، می‌تواند به افزایش آگاهی افراد و جامعه در این زمینه کمک شایانی کند. هدف اصلی این پژوهش، تبیین کامل مفهوم بصیرت بر اساس آموزه‌های امیرالمؤمنین علی علیه السلام و نشان دادن نقش کلیدی آن بیانات در انتخاب رهبران و تصمیم‌گیران جامعه است. این پژوهش به دنبال ارائه راهکارهایی برای تقویت بصیرت در افراد و جامعه است تا بتوانیم آینده‌ای

روشن‌تر و مبتنی بر ارزش‌های دینی و انسانی برای خود رقم بزنیم. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بصیرت از دیدگاه امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام توانایی تشخیص حق از باطل و انتخاب بهترین مسیر برای رسیدن به سعادت دنیا و آخرت است. عواملی مانند ایمان، تقوا، علم، تجربه، و مشورت با افراد آگاه، بر افزایش بصیرت مؤثر هستند. برای انتخاب اصلح، باید معیارهایی مانند تقوا، عدالت، دانش، شجاعت، و وفاداری به اسلام و انقلاب را در نظر گرفت. بصیرت، نقش کلیدی در حفظ ارزش‌های دینی و مقابله با فتنه‌ها و بحران‌ها دارد. بصیرت، یک سرمایه ارزشمند برای هر فرد و جامعه‌ای است. با تقویت بصیرت، می‌توانیم انتخاب‌های آگاهانه‌تر و بهتری داشته باشیم و آینده‌ای روشن‌تر برای خود و نسل‌های آینده رقم بزنیم.

مفهوم شناسی:

«واژه بصیرت از مادهٔ «بصر» است که دو معنای اصلی دارد یکی علم و دیگری درشتی و سخنی و خشونت در اینجا معنای نخست مقصود است. احمدبن فارسی در این مورد می‌گوید: «باء و صاد و راء» «بصر» دو معنای اصلی را تشکیل می‌دهد. یکی عبارت است از علم چیزی گفته می‌شود: «هو بصیرٌ به»؛ یعنی «او به آن چیز داناست.» بصیرت به معنای سپر است و معنای برهان هم آمده است. اصل همه اینها روشن بودن چیزی است، اما معنای اصلی دوم، درشتی و زمختی از همین معنایت که بصر عبارت از دو چرم را که به هم دوختن است، چنانکه کنار پارچه دوخته می‌شود.^۱

«ابن منظور «بصر» و «بصیرت» را چنین معنا کرده است، بصر؛ یعنی چشم، اما [برخلاف «عین»] مذکر است گفته شده بصر عبارت از حواس دیدن است. بصیرت؛ یعنی حجت بصر؛ یعنی نفوذ در دل «بصرالقلب» به نگاه و خطور آن می‌گوید و بصیرت، عقیدهٔ قلبی... بصیرت؛ یعنی هوش... «أفعل ذلک علی بصیره»؛ یعنی از روی مقصد و آگاهی و «عین غیره بصیره»؛ یعنی از روی غیر یقین «علی بصیره من امرکم و یقین»؛ یعنی «با داشتن شناخت و یقین در کار شما» بصیرت؛ یعنی عبرت بصر؛ یعنی علم «بصرتُ بالشیء»؛ یعنی «آن چیزی دانستم» و بصیر به؛ معنای «عالم» است.^۲

راغب اصفهانی در توضیح معنای «بصر» و «بصیرت» می‌گوید: «بصر به؛ معنای عضو بینایی و به نیرویی که در آن است گفته می‌شود و نیروی ادراک کننده قلب هم «بصیر» و در «بصر» می‌گویند و به عضو بینایی، کمتر بصیرت گفته می‌شود در صورت اول (دیدن با چشم) «بَصَرْتُ» می‌گویند، و به صورت دوم «ابَصَرْتُ» و «بَصَرْتُ بِهِ» در صورت دیدن با حواس بینایی چنانکه با رؤیت قلبی همراه نباشد، به ندرت گفته می‌شود «بَصَرْتُ».^۳

۱. احمدبن فارس بن زکریا، ابوالحسن، مقاییس اللغة، ج ۱. صص ۲۵۳-۲۵۴، ماده بصر.

۲. ابن منظور، محمدبن مکرم، لسان العرب، ج ۴، صص ۶۴ و ۶۵، ماده بصر.

۳. اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، ص ۱۲۷، ماده بصر.

«بررسی آنچه در تبیین معنایی بصیرت آمده نشان می‌دهد که این واژه در معنای گوناگونی بکار رفته است؛ مانند دانش، بینش دل، نوردل، آگاهی، زیرکی، هوشیاری برهان عبرت و اعتقاد صیغ دینی، اما همه این معانی، در واقع همان طور که (ابن فارسی) گفته به معنای اولیه ماده بصیرت بازمی‌گردد حتی اطلاق «بصیر» به چشم یکی از مهمترین راه‌های تحصیل علم و معرفت است.»^{۱، ۲}

«گفتنی است که هر چند بصیرت در اصل به معنای علم است، لیکن باید توجه داشت که هر علمی بصیرت نیست و هر علمی، بصیرت نامیده نمی‌شود، بلکه این واژه نوعی احاطه‌ی علم به آیند فکری است.»^۳

«يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ»^۴ از زندگی دنیا، ظاهری را می‌شناسد. حال آن که از آخرت غافلند این دسته هر چند به ظاهر بینا هستند ولی در فرهنگ قرآن و حدیث، کور محسوب می‌شوند. «

«ما كلَّ ذی قلبٍ بلیبٍ و لا كلُّ ذی سَمْعٍ سمیعٍ و لا كلُّ ناظرٍ بصیرٍ. نه هر که دلی دارد، به خردی داننده است، و نه هر که گوشی دارد نیک شنونده است و نه هر که دیده ای دارد بیننده است. دسته دوم، جامع‌نگر و واقع‌نگر، هم نزدیک را خوب می‌بینند و هم دو راه ادراکات آنها در محسوسات خلاصه نمی‌شود، هم خانه دنیا را می‌بینند و هم خانه آخرت را. در فرهنگ قرآن و حدیث، این دسته از مردم، بصیر و بینا نامیده می‌شوند.»^{۵، ۶، ۷، ۸}

امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام می‌فرمایند: «همانا دنیا واپسین دیدرس انسان کوردل است در فراسوی آن، چیزی نمی‌بیند اما بینش‌ور نگاهش از دنیا فراتر می‌رود و می‌داند که سرای حقیقی در ورای این

۱. دانش‌نامه جهان اسلام، ص ۴۸۴ مدخل «بصیرت».

۲. دایره المعارف قرآن کریم، ص ۵۷۳.

۳. ازگلی، محمد، بصیرت در رهبران و مدیریت اسلامی.

۴. سوره روم، ۷، آیتی.

۵. نهج البلاغه، خطبه ۸۸.

۶. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی ج ۸، ص ۶۴.

۷. مفید، محمد بن محمد، الارشاد، ج ۱، ص ۲۹۲.

۸. مجلسی، محمد باقر محمد بن تقی، بحار الانوار، ج ۳۲، ص ۴۳.

البلاغه به آن اشاره شده است با توجه به جایگاه بصیرت در انتخاب اصلح برای اداره امور جامعه، که از بیانات امیرمؤمنان علی علیه السلام آورده شده است، اگر شخصی اهمیت و ضرورت بصیرت را که شامل خودشناسی، امر اهل بیت علیهم السلام به بصیرت، همچنین وجود گوهری چون بصیرت در وجود خود اهل بیت علیهم السلام، حاصل شدن علم و حکمت است را بداند و از منابعی چون عقل، علم و دانش و عبرت از گذشتگان بهره گیرد.

با راه‌هایی چون تقوا که رذایل را از میان می‌برد، انسان را زینت می‌دهد و همچنین قرآن، کتاب خداوند و وجود مقدس اهل بیت و با توجه به الگوهایی که این بصیرت را به صورت زنده پیش چشمان ما می‌آورند، با شخصیت‌هایی چون عمار یاسر، مالک اشتر و شخصیت بزرگواری چون رهبر معظم انقلاب، که با تذکر جهاد تبیین، ابتدا اشاره به سعی در روشنگری و آشکار کردن مقاصد دشمن در هر زمینه‌ای را دارند. با روشنگری به طور حتم و با شناخت شیوه‌های دشمنی، در مبارزه با نظام اسلامی و با بالابردن قدرت تحلیل در میان مردم، این بصیرت حاصل می‌شود و در پی این زمینه‌هاست که انتخاب اصلح با توجه به شناخت شاخصه‌های آن که در بیانات بزرگ مرد تاریخ آیت الله خامنه‌ای به آن اشاره می‌شود، چون ساده زیستی و عدم ثروت، عدم همکاری و عقب نشینی با دنیا طلبان و دشمنان و توجه به نظرات مردم حاصل می‌شود.

البته اهمیت بصیرت در انتخاب اصلح موجب انتخاب آگاهانه و پیشگیری از فتنه‌هایی است که ثمره انتخاب آگاهانه است. این چنین شخصی آگاهی آثار بصیرت چون یافتن توحید، عبرت از گذشتگان، درخواست بازگشت در آخرت و در آخر سود شخصی در او هویدا می‌شود.

گرچه موانع بصیرت چون توجه به دنیا، تاثیرپذیری از سخنان مخالف آثار بصیرت را در انسان به نابودی می‌کشاند، با به دست آوردن بصیرت و قدرت در انتخاب اصلح شخص عملکرد صحیح در فتنه‌ها و شناخت حق را دارد و همچنین موضع روشنی در برابر تبری و تولی می‌گیرد.

از آنجایی که خواص در هر مرتبه‌ای از اجتماع مورد توجه و نقش آنها به سزا بوده است، می‌توانند توده مردم را آگاه و روشن کنند و با بصیرت اشخاصی را به عنوان اصلح انتخاب کنند که دین و سیاست با آنها همراه باشد تا موجب حفظ شأن مردم دیندار و اقتدار کشور اسلامی شوند.

فهرست منابع :

*قرآن، آیتی.

*نهج البلاغه، دشتی.

۱. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، صادق حسن زاده، قم، انتشارات آل علی علیه السلام، ۱۳۸۲.
۲. ابن اثیر علی بن محمد، الکامل فی التاریخ، اعمی، ج ۳، ۱۳۶۷.
۳. ابن اثیر، علی محمد، اسد الغابه، بیروت-لبنان، دارالفکر، ج ۴، ۱۴۰۹-۱۹۸۹ م.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بی جا، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۵.
۵. احمدی، عبدالهادی، ودیگران، امر به معروف و نهی از منکر، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح معاونت تربیتی و آموزش، چاپخانه مهر.
۶. احمد بن فارس بن زکریا، ابوالحسن، مقاییس اللغة، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، نوبت چاپ ۱، ۱۳۸۷.
۷. اخوی، رضا، سایت پژوهشی برگرفته از مقالات بصیرت، ماهنامه اطلاع رسانی، پژوهشی، آموزشی مبلغان، آذرماه ۱۳۸۹، شماره ۱۳۵، تاریخ بازبینی ۹۹/۸/۳.
۸. اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بی جا، ناشر مرتضوی، نوبت چاپ ۴، ۱۳۸۸.
۹. الیاسی، هادی، جامعه اندیشکده بصیرت تنها راه برون رفتن از فتنه ها، پژوهشگاه باقر العلوم، ۱۳۹۵/۱/۲۴.
۱۰. انتخاب و مجلس در کلام و پیام امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام-خمینی (ره) ۱۳۷۰.
۱۱. طباطبائی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، قم، انتشارات اسلامی، نوبت چاپ ۹، ۱۳۸۳.
۱۲. خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار پرستاران و خانواده شهدای سلامت، ۱۴۰۰/۹/۲۱.
۱۳. خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار جمعی از شعرا، ۱۳۸۸/۶/۱۴.
۱۴. خامنه ای، سید علی، بیانات در اجتماع بزرگ مردم جیرفت، ۱۳۸۸/۶/۱۷.
۱۵. خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار مردم گیلان، ۱۳۸۰/۲/۱۱.

۱۶. خامنه ای، سید علی، بیانات در جمع مردم استان کردستان در میدان آزادی، ۱۳۸۸/۲/۲۲.
۱۷. خامنه ای، سید علی، بیانات در پایان دیدار نمایشگاه کتاب، ۱۳۷۱/۲/۱۷.
۱۸. خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار مردم بیجار.
۱۹. خامنه ای، سید علی، بیانات در، ۱۳۹۲/۷/۲.
۲۰. خامنه ای، سید علی، بیانات در نماز جمعه، ۱۳۷۷/۱۲/۱۸.
۲۱. خامنه ای، سید علی، بیانات در جمع فرماندهان لشکر ۲۷ محمد رسول الله ۱۳۷۶.
۲۲. خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار دانشجویان و جوانان استان قم، ۱۳۸۹/۸/۴.
۲۳. خامنه ای، علی، بصیرت واستقامت برگرفته ازبیانات سیدعلی خامنه ای درباره بصیرت و استقامت با ضمیمه فتنه، مرکز صهبا، چاپ و صحافی منصوری .
۲۴. خامنه ای، علی، کتاب همزمان حسین، تهران، انقلاب اسلامی، چاپ ۱۱، ۱۳۹۶ .
۲۵. زمانی محجوب، حبیب، مهمترین عامل انحراف خواص بی بصیرت درصدد اسلام، حضون، مهر و آبان ۱۳۸۹.
۲۶. سادات پور، هاشم، بصیرت خواص از منظر قرآن، اصفهان، بی نا، ۱۳۸۹.
۲۷. سعادت مند، رسول، نماینده شایسته ومجلس مقتدر ازدیدگاه امام خمینی(ره)، قم، انتشارات تسنیم، ۱۳۹۰.
۲۸. شیرازی، سعید، انتخابات لیلۃ القدر نظام اسلامی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.
۲۹. صداقت، محمدرضا ودیگران، پنجره ای به سوی عمیق معنویت و افزایش بصیرت، ناشر سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مصلح معاونت تربیتی و آموزش، چاپخانه مهر.
۳۰. صلح میرزایی سعید، جهاد تبیین، بی جا، انتشارات انقلاب اسلامی، نوبت چاپ ۲۸، ۱۴۰۰ .
۳۱. عبدالمنان، حسان، معجم الفاظ القرآن، بی جا، دارل علم، نوبت اول، ج ۲، ۱۳۸۵.
۳۲. قرشی بنایی، سیدعلی اکبر، قاموس قران، قم، دارالکتب الاسلامیه، ج ۴، نوبت چاپ ۱۳، ۱۳۷۸ .
۳۳. کریمی، بررسی موانع و آسیب های بصیرت در آموزه های اسلامی، ۱۳۹۲/۱/۵.
۳۴. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، دارالثقلین، حسین استادولی، ج ۸، نوبت چاپ ۴، ۱۳۹۳.

۳۵. مجلسی، محمد باقر محمدبن تقی، بحارالانوار، بی‌جا، اسلامیة، نوبت چاپ ۴، ۱۳۸۶.
۳۶. محدث، سید جمال الدین، شرح غرورالحکم، سیدهاشم محلاتی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، نوبت چاپ ۱۳، ۱۳۹۲.
۳۷. مظفر، فاطمه، بصیرت در کلام حضرت علی علیه السلام.
۳۸. مفید، محمدبن محمد، الارشاد، کتابفروشی اسلامیة، محمدباقر ساعدی خراسانی، نوبت چاپ ۳، ۱۳۷۶.
۳۹. وفا، جعفر، مجله حصون، پژوهشکده تحقیقات اسلامی، زمستان ۸۸، شماره ۲۲.